

ΒΙΟΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ - (Bioetica e) Chiesa ortodossa

Λήμμα στην *Enciclopedia di Bioetica e Scienza giuridica*

- I. **Γενική τοποθέτηση** 1. Βιοηθικοί προβληματισμοί 2. Αναγκαιότητα και δυσκολίες ενός διαλόγου
- II. **Θεολογικές προϋποθέσεις** 1. Θεολογική προσέγγιση: Αρχές ορθόδοξης ανθρωπολογίας 2. Η αντίληψη της Εκκλησίας για την υγεία και την αρρώστια 3. Θεολογικές θεωρήσεις και σύγχρονος άνθρωπος
- III. **Βιοηθικές ένασχολήσεις στις Όρθόδοξες Εκκλησίες**
- IV. **Τοποθετήσεις σε συγκεκριμένα ζητήματα** 1. Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή 2. Θεραπευτικές παρεμβάσεις 3. Ανάπτυξη ιστών και οργάνων 4. Ευθανασία 5. Μεταμοσχεύσεις
- V. **Προοπτικές**

I. Γενική τοποθέτηση

1. Βιοηθικοί προβληματισμοί

Γνωρίζουμε, ότι τα τελευταία χρόνια, με την πρόοδο της επιστημονικής έρευνας σε θέματα γενετικών χειρισμών, σε καινοτομίες που άφορουν στην αναπαραγωγή του ανθρώπου καθώς και στην παράταση της ζωής, έχουν δημιουργηθεί τεράστια ηθικά προβλήματα, τα οποία απαιτούν τον εξ ύπαρξης επαναπροσδιορισμό των πλαισίων μιᾶς ιατρικής ηθικής και δεοντολογίας. Τόσο στον επιστημονικό κόσμο όσο και στον χώρο των χριστιανικών Εκκλησιών και των θρησκειών γενικότερα επιχειρείται ή χάραξη κατευθύνσεων, οι οποίες θα είναι δυνατόν να βοηθήσουν στην απάντηση των εγγειρομένων ερωτημάτων και στην επίλυση συγκεκριμένων πρακτικών αιτημάτων. Τό χωρο αυτό καλείται να υπηρετήσει ή αποκαλούμενη Βιοηθική, ή οποία και θα αντιμετωπίσει τις συνέπειες της αποκαλούμενης Βιολογικής Επανάστασης.¹

Ίσως, ή αρχή της βιολογικής επανάστασεως να έγινε τότε, όταν ή ανόργανη ύλη μετατράπηκε σε οργανική και παρουσιάστηκαν οι πρώτοι ζώντες οργανισμοί, τα πρώτα έμβια όντα. Από εκείνο όμως τό σημείο, χαμένο στην ιστορία του κόσμου, μέχρι τή συγκρότηση όλης αυτής της γνώσης που άφορα στα έμβια όντα σε επιστήμη, έχει παρέλθει πολύς χρόνος. Ασφαλώς, εάν αυτό τό πέραςμα στο όποιο αναφερθήκαμε ήταν κάτι τό επαναστατικό με την έννοια του καινοφανούς που άλλαξε τή φυσιογνωμία του πλανήτη, δέν ήταν όμως και επιστημονικό, αποτέλεσμα, δηλαδή, μιᾶς ορθολογικά διαχειριζόμενης και συστηματικά συσσωρευμένης γνώσης. Ήταν απότομη ή σταδιακή αλλαγή μιᾶς καταστάσεως μή όφειλομένης όμως σε ανθρώπινη παρέμβαση και πιθανότατα να όφειλόταν στις συνθήκες του περιβάλλοντος. Τό «επαναστατικό» στην σημερινή του έκδοχή, είναι ή δυνατότητα που μάς δίνει ή αποκτηθεισα νέα γνώση να παρεμβαίνουμε σε ό,τι μέχρι ένα μεγάλο διάστημα της ιστορίας της ανθρωπότητας έθεωρεϊτο ως μή δυνατό να δεχθει

¹ Βλ. Α.Μ. Σταυρόπουλου, *Μία θεολογική ανάγνωση της Βιολογικής «Επανάστασης»* στον Έφημέριο, αρ. 4, Αθήνα, Απρίλιος 2001, σ. 12-16. Ο συγγραφέας του λήμματος έχει προβάλει ορθόδοξες θέσεις σχετικά με τα προβλήματα, ηθικά και άλλα, που θέτει ή εξέλιξη της Γενετικής και της νέας Βιοτεχνολογίας σε σειρά εισηγήσεων του τα τελευταία τριάντα χρόνια (1975 κ.έ.). Οι περισσότερες από αυτές έχουν συγκεντρωθει και φέρουν τον τίτλο *Βιοηθικά διλήμματα*, του Α. Μ. Σταυρόπουλου, *Ποιμαντική Γάμου, Οικογενείας και Ισότητας των δύο φύλων*, Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2004, σ. 273-371, 435-470.

άνθρωπινη παρέμβαση και μάλιστα σέ ό,τι μπορούσε νά έχει σχέση μέ αυτό πού ονομάζουμε ζωή και τούς νόμους πού τή διέπουν.

Η ζωή είχε ιερό χαρακτήρα, δέν ανήκε στή δικαιοδοσία του ανθρώπου νά επεμβαίνει πάνω της. Αυτό μάλιστα μπορεί και νά αποτελέσει και τό πρώτο βιοηθικό δίλημμα πού προβλημάτισε τόν άνθρωπο και ώς πρόβλημα έπρεπε νά βρεϊ τή λύση του. Κατά πόσο, δηλαδή, ό άνθρωπος μπορεί νά παρεμβαίνει, νά επεμβαίνει σέ αυτό του τύπου τά δεδομένα. Αν έχει, δηλαδή, τό δικαίωμα για κάτι τέτοιο² και αν ναι, τότε ποιός του τό παρέχει και ποιός του τό αφαιρεί;

Ένα τέτοιο ερώτημα θέτει ασφαλώς τό ζήτημα της αυτονομίας ή έτερονομίας του ανθρώπου μέ τήν έννοια της ύπαρξεως κανόνων, πέραν εκείνων πού μπορεί νά θέσει ό ίδιος ό άνθρωπος προς ρύθμιση της συμπεριφορας του. Υπάρχει κάτι πού νά του υπαγορεύει τρόπους συγκεκριμένης διαγωγής πάνω στο βασικό ερώτημα νά κάνει αυτό ή τό άλλο; Αυτό τό κάτι θά μπορούσε νά ήταν για παράδειγμα ή φύση μέ τή δική της νομοτέλεια, πού θά ήταν αδύνατον κάποιος νά τήν υπερβεί και θά όφειλε «όμολογουμένως τή φύσει ζήν»;² Η θά ήταν μία «άποκεκαλυμμένη» θεία βούληση εκπεφρασμένη σέ κανόνες πού θά έπρεπε νά τηρηθούν;

Ποιός όμως θά έγγυατο για τήν αυθεντικότητα αυτών των κανόνων; Ποιός θά μπορούσε νά αποτρέψει από μία αυθαίρετη αντίληψη και έρμηνεία κάποιων δεδομένων; Ποιά θά ήταν ή Αρχή πού θά προστάτευε τά δεδομένα της νέας γνώσης πού αποκτήθηκε και συνεχώς θά αποκτάται; Ποιές θά ήταν οι προϋποθέσεις για τή σωστή διαχείριση αυτής της γνώσης πού αναφέρεται στην ίδια τή ζωή;

2. Αναγκαιότητα και δυσκολίες ενός διαλόγου

Όπωςδήποτε πολλά είναι τά ζητήματα πού προκύπτουν ή μπορούν νά προκύψουν από τήν ένασχόλησή μας μέ τέτοιου είδους προβληματισμούς. Αυτό δέν σημαίνει ότι δέν πρέπει νά τά αντιμετωπίσουμε μέ σύνεση. Μία άμφίδρομη ή πολύδρομη επικοινωνία είναι απαραίτητη για νά μπορέσει νά γίνει ένας σωστός διάλογος. Αν μιλάμε για τίς ήθικές όψεις ή τίς έπιπτώσεις των έπιτευγμάτων της βιοτεχνολογίας θά χρειαστεί νά μιλήσουμε και για τήν Ηθική του διαλόγου, τί σημαίνει και πώς τελικά έπιτυγχάνεται.

Σέ μία πληθυντική (πλουραλιστική) κοινωνία στην οποία ζούμε είναι ανάγκη ν' άκουστέι ή φωνή όλων : της Έπιστήμης, της Κοινωνίας, της Ηθικής, του Νόμου, της Θρησκείας, της Έκκλησίας. Δέν χρειάζεται ν' αντιπαρατεθούν σιωπηλή πλειοψηφία και κραυγαλέες μειοψηφίες. Ούτε πάλι νά επικρατήσει ή ισχυρότερη φωνή έπειδή άκριβώς φωνασκεϊ. Θά πρέπει νά λάβουμε υπόψη και σιωπές πού «ξεκουφαίνουν» (έκκωφαντικές), οι όποιες έγγράφονται σέ μία μακρά παράδοση του τόπου στον όποιο ζούμε. Τό ζητούμενο είναι ή χρυσή τομή πού θά έξασφαλίσει τήν αξιοπρέπεια του ανθρώπου και τήν αλήθεια, μόνο πού ή στάση μας θά πρέπει νά είναι «αληθεύουσα έν αγάπη» (Εφεσίους 4, 15), πράγμα όχι τόσο άπλό και εύκολο.

Θά ύποστηρίζαμε ότι μόνο μία σύνολη αντιμετώπιση των δυνατοτήτων και των δυσκολιών μπορεί νά όδηγήσει τήν ανθρωπότητα νά καρπωθεϊ τά έκπληκτικά αποτελέσματα της έρευνας και νά αποφύγει τούς κινδύνους πού ένδεχομένως μπορεί νά επιφέρει ή έφαρμογή τους και ιδιαίτερα μέσω ενός έλεγχόμενου χειρισμού του γενετικού υλικού εκ μέρους της Βιοτεχνολογίας.

Τά πλεονεκτήματα και τά μειονεκτήματα δέν τά τοποθετούμε σέ επίπεδο των συνεπειών στον άνθρωπο και μόνο, γιατί ή χρησιμοποίηση των γνώσεων γύρω από τούς

² Αυτό ύποδεικνύει συμμόρφωση στην αρχή της στωικής ήθικής φιλοσοφίας.

μηχανισμούς της ζωής και τά μυστικά του μικροκόσμου επιτρέπουν επεμβάσεις που κατευθύνουν τις λειτουργίες των ζωντανών οργανισμών και εκμεταλλεύονται τά προϊόντα τους. Υπάρχει μία συνεχής επικοινωνία όλων των μορφών ζωής, από τά βακτήρια μέχρι τον άνθρωπο και οί επιπτώσεις της διαχέονται στον σύμπαντα κόσμο. Γι' αυτό και ή ευθύνη όλων αυτών των χειρισμών είναι μεγάλη.

II. Θεολογικές προϋποθέσεις

1. Θεολογική προσέγγιση: Αρχές ορθόδοξης ανθρωπολογίας

Προσωπικά, θά ήθελα νά τονίσω αυτή την ευθύνη σύμφωνα μέ τή θεολογική παράδοση που εκπροσωπώ, δηλαδή, την ορθόδοξη και νά δηλώσω ότι οποιαδήποτε διατύπωση εκ μέρους της Θεολογίας, της Έκκλησίας, ξεκινά από τό φιλόανθρωπο πνεύμα που την διακατέχει. Την εμπνέει ένας φιλόανθρωπος Θεός, «ό οποίος είναι παρεμβατικός και εξακολουθεί νά δρᾶ (και) μετά τή δημιουργία του κόσμου· είναι ένας Θεός που μᾶς μιλά, εμπνέει κείμενα και ἔρχεται περιοδικά για νά μᾶς πει τί είναι καλό και τί δέν είναι».³

Ἄν ή φιλανθρωπία του Θεού και της Έκκλησίας είναι ή σταθερά που κατευθύνει τή σκέψη και τή δράση της μέσα στον κόσμο («έν τῷ κόσμῳ»), οί αρχές και τά κριτήριά της σφυρηλατοῦνται ὄχι «εκ του κόσμου» ἀλλά μέσα από τήν ανθρωπολογία της και από τήν εικόνα που ή διδασκαλία αυτή ἔχει και προτείνει για τόν άνθρωπο. Χωρίς νά ἀρνεῖται ἢ νά αποποιεῖται κατ' ἀρχήν ἀξίες και ἠθική που ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος οικοδομεῖ ἀπό ὁμόνος του, δέν δέχεται τήν πλήρη αὐτονομία του σάν ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος νά είναι αὐτο-δημιούργητος και στήν κατασκευή του (βίος) και στους νόμους της συμπεριφορᾶς του (πολιτεία).

Από τήν ἄλλη ἀναγνωρίζει ότι ὁ ἄνθρωπος δρᾶ μέσα στήν ἱστορία και ἀντιμετωπίζει ἐκάστοτε τό ἱστορικῶς γίνεσθαι. Δέν είναι ἀλήθεια ὅτι "οὐδέν καινόν ὑπό τόν ἥλιον". Συμβαίνουν πολλά καινούργια πράγματα που ὀφείλουμε νά τά ἀντιλαμβανόμαστε και νά τά ἀντικρύζουμε μέ νέα ὀπτική. Ἡ γνώση που ἔχουμε για τήν δομή του κόσμου, μεγακόσμου ἢ μικροκόσμου, αὐξάνει. Ἡ νέα γνώση μᾶς ὑποχρεώνει νά δοῦμε διαφορετικά τόν κόσμο και τόν ἑαυτό μας ἀλλά και τίς δυνατότητες που προσφέρονται. Δέν πορευόμαστε μέ κατακτήσεις «ἅπαξ διά παντός» ἀλλά μέ διαδοχικές προσεγγίσεις. Μπορεῖ οί αρχές νά παραμένουν ἐν ἰσχύϊ ἀλλά κάθε φορά εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά κάνουμε μιάν ἀρχή. Ὅχι τόσο για νά ἐκλογικεύσουμε τά νέα δεδομένα που διατυπωμένα ὡς πληροφορίες στοιχειοθετοῦν τή γνώση που μπορεῖ νά τύχει ἐφαρμογῶν, και ὡς τεχνολογικό προϊόν νά μπορεῖ νά διατίθεται στήν ἀγορά καλύπτοντας πραγματικές ἢ πλασματικές ἀνάγκες. Δέν είναι ἐκεῖ τό θέμα, νά βροῦμε, δηλαδή, μία λογική ἢ λογικοφανή βάση στή βάση των δεδομένων μας ὥστε ν' ἀνταποκριθοῦν στίς ἀρχές μας. Ἡ προσπάθειά μας ἔγκειται στό νά ξεφύγουμε ἀπό μία μὴ δημιουργική ἀντιμετώπιση μιᾶς καταστάσεως, ἑνός γεγονότος. Αὐτή θά συνίστατο σέ μία ἀβασάνιστη ἐξέταση των δεδομένων (της στιγμῆς), σέ στερεοτυπική ἐπανάληψη και ἐφαρμογή κάποιων ἀρχῶν, ἐνστικτώδη ἐφαρμογή προκατασκευασμένων λύσεων, εὐκαιρῶς - ἀκαιρῶς, μὴ ἀντίληψη του εὐπρόσδεκτου καιροῦ εἰς σωτηρίαν (2 Κορινθίους 6, 2), του ἐπι-καιροῦ. Πολλές φορές μία τέτοια στάση ἀπαντᾶται και ὡς ὀκνηρία ἀνευρέσεως λύσεων.

Μ' αυτές μας τίς σκέψεις θέσαμε κατά κάποιο τρόπο τίς προϋποθέσεις ἀντιμετώπισεως των ἀρχῶν της ορθόδοξης ανθρωπολογίας τίς σχετικές μέ τά ζητήματα που μᾶς ἀπασχολοῦν και που είναι οί ἀκόλουθες.

- Ὁ Θεός είναι (γενικά) δημιουργός και χορηγός της ζωής, και της ἀνθρώπινης ζωής.

³ ἔχω τήν ἐντύπωση ὅτι ὁ Ρεζίς Ντεμπρέ ἀποδίδει σωστά τόν τρόπο παρεμβάσεως σέ συνέντευξή του που δημοσιεύτηκε στήν Καθημερινή της Κυριακῆς -Τέχνες και Γράμματα- Αθήνα, 2 Δεκεμβρίου 2001, σ.1.

- Ὁ ἄνθρωπος συμμετέχει καί συνεργεῖ στή δημιουργία ἐνεργοποιώντας τό «κατ' εἰκόνα» καί μέ τήν τεκνογονία.
- Ἡ τεκνογονία στόν ἄνθρωπο εἶναι χαρισματική λειτουργία. Ὁ ἄνθρωπος, δημιουργημένος κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἔχει προορισμό νά γίνει Θεός κατὰ Χάριν, νά ἐνεργοποιήσει τό κατ' εἰκόνα σέ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ. Ἡ τεκνογονία, δηλαδή, δέν εἶναι μόνο μία βιολογική ἀναπαραγωγή, ἕνας ἀπλός πολλαπλασιασμός τοῦ εἶδους (πραγμα πολύ σπουδαῖο καί σημαντικό κι αὐτό). Ἡ τεκνογονία σκοπεύει δυναμικά στήν υἰοθεσία τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό Θεό.
- Σέ περίπτωση ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου νά τεκνοποιήσει, ἔχουμε πολλές φορές προσφυγή στό Θεό γιά νά θεραπεύσει αὐτή τήν ἔλλειψη. Ἐτσι ἔχουμε τεκνοποιῖα ἀπό στεῖρα ζεύγη μέ τήν ἐπέμβαση τῆς Χάρης τοῦ Θεοῦ.
- Παρ' ὅλη τήν ἰδιαίτερη ἀγάπη καί μέριμνα τοῦ Θεοῦ γιά τό γάμο τῶν ἀνθρώπων, τήν οἰκογένεια καί τά παιδιά φανερόνεται στήν ἀγία Γραφή καί ἰδιαίτερα στήν Καινή Διαθήκη μιᾶ ὑπέρβαση τῶν φυσικῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν ἐν ὄψει τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ Χριστός ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως στή δημιουργία τῆς νέας οἰκογένειας, πού ἔχει τό Θεό ὡς Πατέρα καί μέλη της ὅσους ποιοῦν τό θέλημά Του.⁴

2. Ἡ ἀντίληψη τῆς Ἐκκλησίας γιά τήν υἰότητα καί τήν ἀρρώστια

Ἀλλά καί ὡς πρός τά θέματα τῆς υἰότητας καί τῆς ἀρρώστιας, τῆς παθολογίας καί τῆς θεραπείας το παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ ὑποστασιαίνει τήν ὅλη ἀντίληψη τῆς Ἐκκλησίας γι' αὐτά. Γιά τή δράση τοῦ Ἰησοῦ εἶναι χαρακτηριστική ἡ φράση τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου (4, 23-24) : «Καί περιῆγεν ὅλην τήν Γαλιλαίαν ὁ Ἰησοῦς διδάσκων ... καί κηρύσσων τό εὐαγγέλιον τῆς βασιλείας καί θεραπεύων ...».

Ἐδῶ φανερόνεται ἡ θεολογική θεμελίωση γενικῶς τῆς στάσεως ἔναντι τῶν ἀσθενῶν.⁵ Ἄν μάλιστα τό θεολογικό δέν τό ἐκλάβουμε ὡς ἐπιθετο, ὡς ἐπιθετικό προσδιορισμό τῆς θεμελίωσης καί τό ἐκλάβουμε ὡς οὐσιαστικό μέ κεφαλαῖο Θ, Θεο-Λογική, ἔχουμε νά κάνουμε μέ μία Λογική τοῦ Θεοῦ, μέ τό σκεπτικό τοῦ Θεοῦ πού ἀναφέρεται στήν περιγραφή, ἀντιμετώπιση καί ὑπέρβαση τέτοιων καταστάσεων. Ἡ θεραπεία τίθεται σ' ἕνα συνολικό πλαίσιο καί ὄχι ἀποσπασματικά ἢ κατακερματισμένα, ὅπως συνήθως τίθεται ἀπό μία Ἀνθρωπο-Λογική, τή Λογική τοῦ ἀνθρώπου. Στήν περίπτωση τῆς Θεο-Λογικῆς ἡ θεμελίωση συντελεῖται πάνω στόν μόνον θεμέλιον πού μπορεῖ νά θεμελιώσει κάθε οἰκοδόμηση. «Θεμέλιον γάρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρά τόν κείμενον, ὅς ἐστιν Ἰησοῦς Χριστός» (1 Κορ. 3, 11). Ὁ Χριστός «διήλθεν εὐεργετῶν καί ἰώμενος» (Πράξεις 10, 38) καί θεμελιώνει ὁ ἴδιος κάθε πράξη πρός αὐτή τήν κατεύθυνση. Ὁ λόγος του ἦταν ἔμπρακτος ἀλλά καί ἡ πράξη του ἦταν στήν κυριολεξία ἐλλόγιμη. Ὅχι μόνο γιατί εἶχε λόγους γιά νά ἐνεργήσει ἔτσι, ἀλλά γιατί ὑπαγορευόταν καί ὑποστασιαζόταν ἀπό τόν ἴδιο τό Λόγο τοῦ Θεοῦ.

Δέν ἔχει κανείς παρά νά διατρέξει τά εὐαγγέλια γιά νά διαπιστώσει τοῦ λόγου τό ἀληθές. Ὁ Ἰησοῦς αἰσθανόταν μιάν ἀπέραντη στοργή γι' αὐτούς πού βασανίζονταν, εἴτε αὐτοί ἦσαν δαιμονιζόμενοι, εἴτε «κακῶς ἔχοντες» (ἀσθενεῖς). Καί τό βράδυ πού ἀκολούθησε τή θεραπεία τῆς πεθερᾶς τοῦ Πέτρου «πάντας τούς κακῶς ἔχοντας ἔθεράπευσε», γιά νά

⁴ Θά μπορούσαμε σ' αὐτό τό σημεῖο νά συμφωνήσουμε μέ τή διατύπωση τοῦ Ρεζίς Ντεμπρέ ὅτι «ὁ χριστιανισμός ἐπινοεῖ μιᾶ γενεαλογία χωρίς γενετική : ἐσύ ὡς ἄτομο, εἶσαι αὐτός πού θά ἐπιλέξεις τήν πίστη σου καί θά τή ζήσεις», ὁ.π. σ. 1.

⁵ Βλ. Α. Μ. Σταυρόπουλου, *Θεολογική θεμελίωση τῆς ποιμαντικῆς τῶν ἀσθενῶν* στόν Ἐφημέριο, ἀρ. 10 καί 11, Ἀθήνα, Ὀκτώβριος καί Νοέμβριος 2000, σ. 22-24 καί 19-20.

ἐκπληρωθεῖ ἐκεῖνο πού ἐλέχθη διὰ τοῦ Ἡσαΐα τοῦ προφήτου «αὐτός τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καί τὰς νόσους ἐβάστασε» (Ματθ. 8, 16-17).

3. Θεολογικές θεωρήσεις καί σύγχρονος ἄνθρωπος

Πόσο, ὅμως, μᾶς βοηθοῦν οἱ γενικές αὐτές ἀνθρωπολογικές θεωρήσεις νά πλησιάσουμε τόν συγκεκριμένο ἄνθρωπο, ἐρευνητή ἢ πάσχοντα, πού ἔρχεται ἐνώπιόν μας μέ συγκεκριμένα αἰτήματα ὑπερβάσεως τῶν ὁποίωνδήποτε δυσκολιῶν του καί ἀπαιτεῖ ἀπό ἐμᾶς διεξόδους στό προβλήματά του; Τί δυνατότητες διαθέτουμε ἀπό πλευρᾶς ἠθικῆς παραδόσεως, ὥστε νά ἀνταποκριθοῦμε στό ἐρώτημά του καί νά δώσουμε ἀπάντηση; Αὐτό βέβαια δέν θά μπορέσει νά γίνει ἢ δέν πρέπει νά γίνει χωρίς κάποιες προϋποθέσεις :

Από τή μία πλευρά δέν μποροῦμε νά δώσουμε τήν ἐντύπωση ὅτι ἤδη κατέχουμε τίς ἀπαντήσεις σέ αὐτά τά καινούρια ἐρωτήματα καί ὅτι ἔχουμε τό μονοπώλιο τῶν λύσεων. Εἶναι ἀσφαλῶς ἀναγκαῖος ὁ εἰλικρινής καί ἀνοιχτός διάλογος ἀνάμεσα σέ ἐρευνητές, γιατρούς, νομικούς, θεολόγους καί ἐκκλησιαστικούς ὑπευθύνους.

Από τήν ἄλλη πλευρά ἐπιβάλλεται ὅπωςδήποτε ἐξαιρετική σύνεση καί διάκριση εὐθύς ὡς ἀγγίζουμε τόν ἄνθρωπο στίς πρῶτες - πρῶτες ἀρχές του καί ἐπιθυμίες του ἢ ὅταν ἐγγίζει τό τέλος του.

Ποίος θά μᾶς ἐγγυηθεῖ ὡς πρός τίς βιολογικές καί ψυχολογικές συνέπειες τῆς ἐπεμβάσεώς μας καί ποίος θά ἐξασφαλίσει τή σωματική καί ψυχική υγεία παιδιῶν καί γονέων; Νά κάτι στό ὅποιο ὀφείλουμε νά εἴμεθα πολύ προσεκτικοί.

Νά γιατί ἐκτός ἀπό τό ἐνδιαφέρον πού ὅπως εἶδαμε ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἐπιδεικνύει πρός τίς ἐξελίξεις ἀνησυχεῖ ἀναφορικά μέ τίς παρεμβάσεις τῆς νέας τεχνολογίας στό χώρο τῆς ἀναπαραγωγῆς ἢ καί τῆς θεραπείας καί αὐτό γιά λόγους πού ἔχουν ἄμεση ἢ ἔμμεση σχέση μέ ἀρχές τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας.

Πέραν ὅμως ἀπό τίς διαπιστώσεις, ἕνα πάντως εἶναι γεγονός, ὅτι βρισκόμαστε μπροστά σέ νέες ἐπιστημονικές δυνατότητες τῆς βιολογίας καί τῆς ἰατρικῆς, οἱ ὁποῖες ἀσφαλῶς ἔχουν ὡς ἐπακόλουθο ὀρισμένα νέα προβλήματα, ἀλλά καί προσφέρουν νέες λύσεις σέ χρόνιες ἢ προσωρινές δυσκολίες τόσο τῶν ἀρρώστων ὅσο καί τῶν ἐπιστημόνων ἐρευνητῶν πού ἐπιθυμοῦν τή βελτίωση θεραπειῶν. Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὅπως καί ἄλλοι πνευματικοί θεσμοί καλοῦνται τά τελευταῖα χρόνια νά γνωμοδοτήσουν πάνω σέ ζητήματα πού προέκυψαν ἀπό τήν ἀνάπτυξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καί ἰδιαίτερα τῆς Βιολογίας, τῆς Βιοϊατρικῆς καί τῆς Βιοτεχνολογίας. Πολλά ἀπό αὐτά τά ζητήματα μέ τό νέο τρόπο πού παρουσιάζονται ἀπαιτοῦν λύσεις πού ἢ μέχρι τώρα πρακτική δέν εἶχε ἀντιμετωπίσει. Καλεῖται, λοιπόν, ἡ Ἐκκλησία νά δώσει ἀπαντήσεις χωρίς πάντα νά ἔχει συγκεκριμένα ἐρείσματα πάνω στό ὅποια θά στηριχθεῖ γιά τίς ἀπαντήσεις της. Ἐρείσματα, δηλαδή, πού νά ξεκινοῦν, ἀπό τήν Ἁγία Γραφή, τήν ἱερά Παράδοση καί τίς κανονικές ἀποφάσεις τῶν Συνόδων της. Ἡ Ἐκκλησία, ὅμως, καλεῖται νά δώσει ἀπαντήσεις προκαλούμενη εἴτε ἀπό ἐρωτήματα μεμονωμένων πιστῶν εἴτε ἀπό τήν πολιτεία ἢ ὅποια θέλει νά νομοθετήσει ἐπ' αὐτῶν εἴτε ἀπό τήν ἐπιστημονική κοινότητα πού οἱ νέες ἀνακαλύψεις τήν ὠθοῦν στίς ἐφαρμογές τους. Ἡ Ἐκκλησία, ὅμως, δέν ἔχει δικαίωμα ἐφ' ὅσον τῆς τό ζητοῦν ἢ ἐφ' ὅσον διαπιστώνει μία δυσκολία νά μή προστρέξει μέ εὐήκοον οὖς στήν κραυγή τοῦ κόσμου ὅσο σιγανή κι ἂν εἶναι αὐτή καί νά ἀκροασθεῖ καί "κραυγές καί ψιθύρους".

Αναφέρω ὡς παράδειγμα μία πρώτη ἀπόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας. Προκλήθηκε ἀπό ἐρώτημα πιστοῦ, πού ἔθεσε πρῖν ἀπό τριανταπέντε χρόνια τό ἐρώτημα «ἐάν ἐπιτρέπεται νά διαθέσει διά διαθήκης τούς ὀφθαλμούς του». Ἡ σχετική συνοδική Ἐπιτροπή ἐπί τῶν Δογματικῶν καί Νομοκανονικῶν Ζητημάτων ἀποφάνθηκε θετικά καί

χαρακτήρισε με απόφασή της από 3 Μαΐου 1971 την πράξη αυτή της μεταμοσχεύσεως ως θεάρεστη. Η απόφαση επικυρώθηκε με πράξη της Ι. Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος (άρ. 397/17-6-1971). Η θετική απόφαση της Επιτροπής βασίστηκε σε εκτίμηση της δημιουργίας της Εΰας ως πράξεως μεταμοσχεύσεως. Ανεξάρτητα κατά πόσο ή πράξη εκείνη συνιστά μεταμοσχευτική πρακτική εν τούτοις συναντά την ανάγκη της Εκκλησίας να εξεύρει θεμελίωση των νέων λύσεων σε δεδομένα της παραδόσεως. Προς αυτή την κατεύθυνση μπορεί να αναφερθεί μεταξύ άλλων και η περίπτωση της θεραπείας του εκ γενετής τυφλού από τον Χριστό (Ιωάννου 9, 1-7) ως συμπλήρωση σωματικού οργάνου αλλά και η μεταμόσχευση σωματικού μέλους, όπως στην περίπτωση της μεταμοσχεύσεως κνήμης από πτώμα σε ασθενή, που πραγματοποίησαν οι Άγιοι Κοσμάς και Δαμιανός.⁶

Όλα αυτά, όμως, πρέπει να τύχουν μιᾶς νέας θεωρήσεως σύμφωνα με τα νέα δεδομένα των ἐπιστημῶν. Η Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία εἶναι πάντως πρόθυμη νά ἀντιμετωπίσει τὰ βιοηθικά διλήμματα πού τῆς τίθενται ἔτσι ὥστε νά μπορέσει νά ἀπαντήσῃ στά ἐρωτήματα πού τῆς ἀπευθύνονται σήμερα. Ἐπιδεικνύει ζωηρό ἐνδιαφέρον γιά ὅλα ἐκεῖνα τὰ ζητήματα πού ἀπασχολοῦν τόν σύγχρονο ἄνθρωπο καί ἐντάσσει στίς ἀμεσες προτεραιότητές της τή μελέτη τοιούτων θεμάτων.

III. Βιοηθικές ἐνασχολήσεις στίς Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες

Κάνει ἐντύπωση καί παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ὅτι πρωτοβουλία γιά ἀντιμετώπιση τέτοιων θεμάτων ἀνέλαβαν οἱ ὀρθόδοξοι νέοι μέ τήν Παγκόσμια Ὁμοσπονδία Ὁρθόδοξων Νεολαίων «Syndesmos» καί συνδιοργάνωσαν μέ τήν Ὁρθόδοξο Ακαδημία Κρήτης Διορθόδοξο Συνέδριο στό Κολυμπάρι Κρήτης 31 Ὀκτωβρίου μέ 3 Νοεμβρίου 1997, μέ θέμα «Βιοηθικά διλήμματα καί Ὁρθοδοξία». Ὑπῆρξε μία καλή συνάντηση μέ ἀνταλλαγές γνωμῶν, καταθέσεις ἀποτελεσμάτων συζητήσεων πού ἔλαβαν χώρα κατά τίς τρεῖς προηγούμενες δεκαετίες.⁷ Νά σημειωθεῖ ὅτι τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '90 ἔχουμε μία αὐξημένη κίνηση τῶν ὀρθόδοξων γιά ἀντιμετώπιση αὐτῆς τῆς νέας προβληματικῆς μέ προεξάρχοντα παράγοντα τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, πού ἀναθέτει ἐπὶ μέρος μελέτες σὲ ἐγκριτοὺς ἐπιστήμονες⁸ καί συγκαλεῖ στήν Κωνσταντινούπολη τὸ 2000 «Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο», τὸ ὁποῖο σὲ μήνυμά του τοποθετήθηκε πάνω σὲ ἀνάλογα θέματα. Τὸ 2002 (11-15 Σεπτεμβρίου) συγκαλεῖ στό Chambésy τῆς Γενεύης Ἐπιστημονικὸ Συνέδριο τιτλοφορούμενο «Ἐκκλησία καί Βιοηθική. Ὁ λόγος τῆς ἐπιστήμης καί ὁ λόγος τῆς θρησκείας». Ἐπιμέρους ὀρθόδοξες ἐκκλησίες εἶχαν ζητήσει νά συζητηθεῖ τὸ πολύπλευρο ζήτημα τῆς Βιοηθικῆς, ἐν ὧσφι μάλιστα τοῦ θεματολογίου τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας. Ὑπῆρξαν πορίσματα. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 2002 στό Βουκουρέστι ἡ 9^η Ἐτήσια Γενικὴ Συνέλευση τῆς Διακοινοβουλευτικῆς Συνέλευσης Ὁρθοδοξίας διακηρύσσει Βασικὲς Ἀρχὲς Βιοηθικῆς βασισμένες στήν Ὁρθόδοξη Παράδοση.⁹

⁶ Βλ. π. Ε. Μαντζουνέα, *Αἱ μεταμοσχεύσεις εἰς τὴν Ἑλλαδικὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἐξ ἐπόψεως κοινοῦ καί ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, Ἀθήναι 1985 καί Ἡλία Βουλγαράκη, *Ἡ πρώτη μεταμόσχευση σὲ ἀνθρώπινο σῶμα στήν Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, Ἀθήνα, τεῦχος 1-16 Μαΐου 1995, σ. 1. Εἰδικότερα γιά τίς μεταμοσχεύσεις βλ. παρακάτω τὴν παράγραφο IV. 5.

⁷ Μέρος τῶν εἰσηγήσεων δημοσιεύτηκαν στή Σύναξη, ἀφιέρωμα *Διλήμματα Βιοηθικῆς*, ἀρ. 68, Ἀθήνα, Ὀκτώβριος-Δεκέμβριος 1998, σ. 5-37.

⁸ Ἐνας ἦταν ὁ Καθηγητὴς Π. Μπούμης μέ τὴ μελέτη του, *Μεταμοσχεύσεις. Προβληματισμοὶ – Θεολογικὴ θεώρηση*, Ἀθήναι, Ἐπτάλοφος, 1999.

⁹ Τὸ μήνυμα τοῦ Συνεδρίου τοῦ 2000 στήν Κωνσταντινούπολη, τὰ πορίσματα τοῦ Συνεδρίου τοῦ 2002 στό Chambésy καί τὴ διακήρυξη τοῦ Συνεδρίου στό Βουκουρέστι 2002 τὰ βρῖσκει κανεὶς συγκεντρωμένα στό Παράρτημα τοῦ βιβλίου τοῦ Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου Ἰεροθέου, *Βιοηθικὴ καί βιοθεολογία*, Λεβάδεια, Ἱερά Μονὴ Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, 2005, κατά σειρὰ στίς σ. 367-372, 373-385, 386-393.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἰδρύει τὸ 1998 «Εἰδικὴ Συννοδικὴ Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς» καὶ ἐγκαινιάζει τὸ Μάρτιο τοῦ 2001 τὸ «Κέντρο Βιοϊατρικῆς Ἠθικῆς καὶ Δεοντολογίας». Ἡ Ἐπιτροπὴ ἔχει ἀναπτύξει ποικίλη δραστηριότητα μὲ γνωματεύσεις, ἐκδόσεις, διδασκαλία καὶ λαμβάνει ἐνεργὸ μέρος στὶς συζητήσεις γιὰ νομοσχέδια ποὺ ἀντιμετωπίζουν ζητήματα τῆς ἀρμοδιότητάς της (μεταμοσχεύσεις, ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή κ.λ.π.)¹⁰ Ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία ἐπίσης ἀπὸ τὸν Αὐγούστο τοῦ 2000 παίρνει θέση σὲ ζητήματα Βιοηθικῆς, ὅπως αὐτὴ καταγράφεται σὲ ἐκτενῆ ἐγκύκλιό της ἐπὶ κοινωνικῶν θεμάτων.¹¹

Οἱ Ἐκκλησίες στὸ ἔργο τοὺς ἔχουν τὴ συμπαράσταση εἰδικῶν ἐπιτροπῶν καὶ ομάδων ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ θέματα αὐτὰ στὶς Θεολογικὲς Σχολὲς τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης στὴν Ἑλλάδα, στὸ Ἰνστιτούτο Ὁρθόδοξου Θεολογίας τοῦ Ἁγίου Σεργίου στὴ Γαλλία (Παρίσι), στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ στὶς Η.Π.Α. (Βοστώνη) καὶ ἀλλοῦ. Στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν ἔχουν ὑπάρξει προγράμματα σπουδῶν καὶ ἔρευνες ἀλλὰ καὶ μεμονωμένα μαθήματα σὲ προπτυχιακὸ καὶ μεταπτυχιακὸ ἐπίπεδο. Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης ἔχει ἐγκρίνει διδακτορικὲς διατριβὲς στὸ πεδίο τῆς Βιοηθικῆς.¹² Στὸ πλαίσιο τοῦ Ἁγίου Σεργίου ὁ Ὁρθόδοξος Σύνδεσμος Βιο-ηθικῶν Μελετῶν (Association Orthodoxe d'Etudes Bio-ethiques) ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1996 μὲ τὰ συμπόσια ποὺ διοργανώνει σὲ τακτὰ διαστήματα (1997, 1998, 2000, 2001) προσεγγίζει διεπιστημονικὰ καὶ ἐπιδιώκει νὰ ὀρίσει μίαν ἠθικὴ καθαρὰ ὀρθόδοξη.¹³

Ἐπίσκοποι καὶ ἄλλων βαθμῶν κληρικοὶ, νεότεροι τὴν ἡλικία λαϊκοὶ θεολόγοι καὶ πρεσβύτεροι λαμβάνουν μέρος σὲ Ἐθνικὲς Ἐπιτροπὲς ἢ Ἐπιτροπὲς Ὑπουργείων ἀλλὰ καὶ σὲ Συνέδρια Βιοηθικῆς καὶ ἐκδηλώσεις ὄχι μόνον ἐκκλησιαστικοῦ καὶ θεολογικοῦ χαρακτήρα. Ἐκεῖ προβληματίζονται καὶ προβληματίζουν· μεταφέρουν ἀπόψεις καὶ σκέψεις σὲ μίαν ἀμφίδρομη ἐπικοινωνία. Γνωρίζουν τὶς νέες τάσεις καὶ ἐπιχειροῦν νὰ τὶς συγκεράσουν ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατὸν μὲ τὴν ὀρθόδοξη παράδοση τόσο στὴ θεωρητικὴ τῆς συγκρότηση ὅσο καὶ στὴ συμβουλευτικὴ ποιμαντικὴ πρακτικὴ τῆς κινούμενοι μεταξὺ «ἀκριβείας» καὶ «οἰκονομίας».¹⁴ Ἰκανὲς δημοσιεύσεις μαρτυροῦν γιὰ τὴ συμβολὴ αὐτῆ.

IV. Τοποθετήσεις σὲ συγκεκριμένα ζητήματα

¹⁰ Ἡ δραστηριότητά της ἀποτυπώνεται στὶς ἐτήσιες ἐκθέσεις καὶ ἀναφορὲς τῆς πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδο ποὺ δημοσιεύονται στὸ περιοδικὸ Ἐκκλησία. Ἡ διεύθυνση τῆς Ἐπιτροπῆς στὸ διαδίκτυο εἶναι κοινὴ μὲ τοῦ Κέντρου: www.bioethics.org.gr.

¹¹ Βλ. Μ. Vanco, Die Stellungnahme der Russischen Kirche zu Fragen der Bioethik gemäß ihrer Sozialdoktrin vom August 2000, στοῦ Κ. Nikolakopoulos e.a., Orthodoxe Theologie zwischen Ost und West (Festschrift für Prof. Theodor Nikolaou), Frankfurt a. M., Otto Lembeck, 2002, σ. 401-410. Δημοσιεύτηκε καὶ στὰ ἑλληνικά, Μ. Βάντσου, Ἡ θέση τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας σὲ θέματα βιοηθικῆς στὴ Θεοδρομία, τεῦχος 2, Θεσσαλονίκη, Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 2003, σ. 232-245.

¹² Αναφέρουμε τὶς διατριβὲς τῶν: Β. Γ. Φανάρα, Ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή. Ἠθικοκοινωνικὴ προσέγγιση, Θεσσαλονίκη 2000, 212 σ. Μ. Χρ. Βάντσου, Ἡ ἱερότητα τῆς ζωῆς. Οἱ θέσεις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας σὲ θέματα Βιοηθικῆς, Θεσσαλονίκη 2003, 342 σ. Ν. Γ. Κοῖου, Ἠθικὴ θεώρηση τῶν τεχνικῶν παρεμβάσεων στὸ ἀνθρώπινο γονιδίωμα, Ἀθήνα, Κέντρον Βιοιατρικῆς ἠθικῆς καὶ Δεοντολογίας 2003, 380 σ. Νικολάου Μητροπολίτου Μεσογαίας καὶ Λαυρεωτικῆς, «Ἀλλήλων Μέλη». Οἱ μεταμοσχεύσεις στὸ φῶς τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας καὶ ζωῆς, Ἀθήνα, Κέντρον Βιοιατρικῆς ἠθικῆς καὶ Δεοντολογίας, 2005, 341 σ.

¹³ Τὰ Πρακτικὰ τῶν τεσσάρων πρώτων συμποσίων ἔχουν δημοσιευτεῖ ὡς *Bioéthique Orthodoxe I*, Paris, Libris Editions, 1998· *II*, Paris, Institut de Théologie Orthodoxe Saint-Serge, 1999· *III*, Paris, Institut de Théologie Orthodoxe Saint-Serge, 2001· *IV*, Paris, Presses Saint-Serge – Institut de Théologie Orthodoxe, 2003.

¹⁴ Γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν δύο βασικῶν ὄρων τῆς «ἀκριβείας» καὶ «οἰκονομίας» στὸ πλαίσιο τῆς Βιοηθικῆς βλ. ἄρθρο τοῦ Α. Κ. Παπαδεροῦ, *Βιοηθικὴ: Θεολογικοὶ προβληματισμοὶ στὸ Διάλογο Καταλλαγῆς*, τεῦχος 78, Κολυμπάρι Κρήτης, Ἰούλιος-Αὐγούστος-Σεπτέμβριος 2005, σ. 825-826. Πρβλ. καὶ Νικολάου Μητροπολίτου Μεσογαίας καὶ Λαυρεωτικῆς ὁ.π. σ. 294.

Ἄν θελήσουμε τώρα νὰ συγκεντρώσουμε ἀπαντήσεις πού δίδονται καί ἐξασφαλίζουν ἐλάχιστη κοινή ἀποδοχή τῶν ὀρθοδόξων στὰ ἐρωτήματα πού τίθενται σήμερα θὰ εἶχαμε νὰ σημειώσουμε αὐτὰ πού ἀκολουθοῦν

1. Ἱατρική ὑποβοήθηση στήν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγή

Ὅσον ἀφορᾷ στήν ἱατρική ὑποβοήθηση στήν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγή ἡ Ἐκκλησία τήν ἀποδέχεται ὅπου εἶναι δυνατὸν νὰ ἐφαρμοστεῖ, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ πρόκειται γιὰ τὴ λεγόμενη «ὀμόλογη γονιμοποίηση» (γενετικὸ ὕλικὸ ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀντρώγυνο) πού δὲν ἀφήνει τὰ λεγόμενα «πλεονάζοντα ἔμβρυα». Εἶναι σαφές ὅτι κρίνεται ἀπαράδεκτη καὶ ἀπορρίπτεται ἡ ἑτερόλογη σπερματέγχυση καὶ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση σὲ ὅλες τὶς μορφές της.¹⁵

Ὡς πρὸς τὰ «ἐπιπλέον ἔμβρυα» θεωρῶ θεμελιώδη τὸν προβληματισμὸ τοῦ π. Ἰωάννου Μπρέκ (John Breck), ὁ ὁποῖος στοιχεῖ στὶς ἀρχές τῆς ὀρθοδόξου ἀνθρωπολογίας γιὰ τὴ θέση τοῦ ἐμβρύου ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς συλλήψεως του.¹⁶

2. Θεραπευτικὲς παρεμβάσεις

Συναφῆ πρὸς τὴν ὑποβοηθούμενη ἀναπαραγωγή ἡ ὁποία θεραπεύει μίαν ἐγγενῆ ἢ προκύψασα δυσκολία τεκνοποιίας εἶναι καὶ τὰ ζητήματα πού ἀπαιτοῦν μίαν θεραπευτικὴν παρέμβαση μὲ βάση τὶς πληροφορίες καὶ τὶς δυνατότητες πού παρέχει ἡ σύγχρονη βιοτεχνολογία μὲ τὴ βοήθεια τῆς προγενετικῆς διάγνωσης καὶ γενετικῆς πρόβλεψης εἴτε μὲ τὴ γονιδιακὴ θεραπεία εἴτε μὲ τὴν ἀνάπτυξη ἰστῶν καὶ ὀργάνων.

Πράγματι εἶναι σημαντικὲς οἱ πρόοδοι πού ἔχουν ἐπιτευχθεῖ σὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς τομεῖς καὶ δικαίως ὁ ἄνθρωπος προσδοκᾷ τὴ βελτίωση τῶν συνθηκῶν υγείας καὶ τὴν ὑπέρβαση νοσογόνων παραγόντων διὰ μέσου ὅλων αὐτῶν τῶν βιοτεχνολογικῶν ἐπιτευγμάτων τῆς διάγνωσης καὶ τῆς θεραπείας ἀκόμη καὶ γενετικῶν ἀσθενειῶν. Δὲν εἶναι δυνατὸ στὸ λῆμμα αὐτὸ νὰ ἐπεκταθοῦμε σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς πτυχές.¹⁷

Ἐδῶ κυρίως θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἡ χρησιμοποίηση ἀρχέγονων κυττάρων γιὰ τὴν ἀνάπτυξη πού μόλις ἀναφέραμε καὶ προϋποθέτει ὅπωςδήποτε τὴν ἐμβρυικὴ ἔρευνα καὶ τὴν τοποθέτηση ὡς πρὸς αὐτήν.

3. Ἀνάπτυξη ἰστῶν καὶ ὀργάνων

¹⁵ Βλ. Ἱεροθέου Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἀγίου Βλασίου, *Ἡ ἱατρικὴ ὑποβοήθηση στήν ἀνθρώπινη ἀναπαραγωγή – νέος Νόμος*, στοῦ Ἱεροθέου ὁ.π. σ. 289-318 (314)· Α. Γ. Κεσελόπουλου, *Τεχνητὴ καὶ ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση*, στοῦ Α. Γ. Κεσελόπουλου, *Ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν. Θεολογικὴ προσέγγιση στὶς προκλήσεις τῆς βιοηθικῆς*, Θεσσαλονίκη, Π. Πουρναρᾶ, 2003, σ. 223-230 (229-230)· ἐπίσης Μ. Vanco, *Das neue griechische Gesetz über die assistierte Fortpflanzung und die Haltung der orthodoxen Kirche Griechenlands* στό *Orthodoxes Forum*, τόμος 18, Μόναχο, 2004, σ. 65 -75. Βλ. ἐπίσης τὸ ἐγκριθὲν ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου κατὰ τὴ Συνεδρία τῆς 12^{ης} Ἰανουαρίου 2006 *Κείμενο Περὶ τῆς Ἱατρικῶς ὑποβοηθουμένης ἀναπαραγωγῆς*, πού ὑποβλήθηκε ἀπὸ τὴν Εἰδικὴ Συνοδικὴ Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 82 παραγράφους (22 σελίδες). Το Κείμενο αὐτὸ βρίσκεται στὴ διεύθυνση τῆς Ἐπιτροπῆς στό διαδίκτυο: www.bioethics.org.gr.

¹⁶ π. Ἰωάννης Μπρέκ (John Breck), *Βιοηθικὰ διλήμματα καὶ Ὁρθοδοξία*, στὴ Σύναξη, ἀρ. τεύχους 68, Ἀθήνα, Ὀκτώβριος-Δεκέμβριος 1968 σ. 5-20 (10-11). Πρβλ τὸ ἴδιο κείμενο ἀγγλικά πού δημοσίευσε ὡς περίληψη *Bioethics and the Sacred Gift of Life* στό βιβλίον του *The Sacred Gift of Life. Orthodox Christianity and Bioethics*, Grestwood NY, St. Vladimir's Seminary Press, 1998, σ. 243-258 (249).

¹⁷ Βλ. Α. Μ. Σταυροπούλου, *Γενετικὴ πρόβλεψη, δυνατότητες καὶ προβλήματα: Θεολογικὴ διάσταση τοῦ θέματος*, στήν Ἱατρικὴ, τεύχος 2, Ἀθήνα, Αὐγουστος 1976, σσ. 168-173· Μ. Vanco, *Die Stellungnahme der Russischen Kirche...* ὁ.π. σ. 405-406· π. Δ. Καλημέρη, *Γονιδιακὴ θεραπεία (ἡ ὀρθόδοξη ἠθικὴ θεώρηση)* στήν Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, Ἀθήνα, τεύχος 1- 16 Μαρτίου 1999, σ. 8 καὶ π. Δ. Καλημέρη, *Γονιδιακὴ θεραπεία: ἀπὸ τὴν ἐπιπόνηση στὴ διακινδύνευση* (διδασκαρικὴ διατριβή), Ἀθήνα 2001.

Θά χρησιμοποιήσουμε ανθρώπινα αρχέγονα έμβρυικά κύτταρα για ανάπτυξη ιστών και οργάνων; Πηγές τέτοιων αδιαφοροποιήτων (όλοδυνάμων – totipotent ή πολυδυνάμων – pluripotent) έμβρυικών κυττάρων, δηλαδή κυττάρων χρόνου ζωής λίγων ημερών μετά τη γονιμοποίηση του ωαρίου, είναι τὰ ανθρώπινα έμβρυα πού προέρχονται είτε α) από αυτόματες αποβολές, είτε β) από γονιμοποιημένα ωάρια έξωσωματικών γονιμοποιήσεων πού δέν έμφυτεύτηκαν σέ μήτρα γυναίκας είτε γ) από κλωνοποίηση σωματικών κυττάρων ενηλίκων (δηλαδή θεραπευτική κλωνοποίηση).

Τά ζητήματα πού τίθενται εδώ είναι δύο:

α. Αν κατ' αρχήν επιτρέπεται, ακόμη κι όταν υπάρχει ή τεχνική δυνατότητα για τήν αποκατάσταση τής υγείας του, νά καταστεί ό άνθρωπος «άποθήκη ανταλλακτικών» μέ τόν αναφερθέντα τρόπο αναπτύξεως ιστών και οργάνων. Καί εάν ή έπιστήμη δέν θά μπορούσε ίσως νά στραφεί σέ άλλη κατεύθυνση, σέ τεχνητά δηλαδή όργανα.¹⁸ Εάν ή απαντησή μας είναι καταφατική, ότι ναι, δεχόμαστε τέτοιου τύπου ανάπτυξη ιστών και οργάνων, οφείλουμε νά είμαστε έπιφυλακτικοί και υπό τήν προϋπόθεση ότι δέν θά υπάρξει μεταφορά νέων γονιδίων. Δηλαδή θά μπορούσαμε νά αποδεχθούμε τήν οργανογένεση από αρχέγονα έμβρυικά κύτταρα αλλά όχι τή βελτίωση τών οργάνων πού θά προκύψουν μέσω μεταφοράς γονιδίων. Καί αυτό όχι μόνο από άλλο είδος αλλά ίσως και από άνθρωπο σέ άνθρωπο. Έδώ, θά έπρεπε νά στοχαστούμε για τό τί σημαίνει *γενετική ταυτότητα* και αν αυτή προσδίδει τή διάσταση τής *μοναδικότητας* πού στοιχειοθετεί τή *διαφορότητα* και *έτερότητα* στόν άνθρωπο.¹⁹

β. Τό δεύτερο ζήτημα τίθεται σέ σχέση μέ τό εάν ή λήψη αυτών τών έμβρυικών κυττάρων για τήν έρευνα προϋποθέτει ή οδηγεί στή θανάτωση ζωντανών εμβρύων και ποιά μπορεί νά είναι ή έννοια του «έν ζωή εμβρύου». Δέν θίγω τό ζήτημα τών «αυτόματων αποβολών» γιατί περιλαμβάνεται στό πρώτο έρώτημα «αν κατ' αρχήν επιτρέπεται». Κυρίως αναφέρεται στό ζήτημα τής έξωσωματικής γονιμοποίησης και άφορα σέ γονιμοποιημένα ωάρια πού επιτυγχάνονται μέ αυτή τή διαδικασία, τὰ όποια μπορεί νά είναι ή πηγή αρχεγόνων έμβρυικών κυττάρων.

Θά χρησιμοποιήσουμε, λοιπόν, ανθρώπινα έμβρυα ήλικίας μικρότερης τών 14 ημερών από τής συλλήψεως - γι' αυτό τό χρονικό διάστημα γίνεται λόγος - για τή βελτίωση τής *in vitro* γονιμοποίησης και για λήψη αρχεγόνων έμβρυικών κυττάρων;

- Η στάση μας είναι *αρνητική*, παρά τούς θετικούς στόχους πού μπορεί νά προβάλλονται διότι ή Θεολογία υποστηρίζει τήν «έξ άκρας συλλήψεως» ανθρωπογένεση. Ο ήμερολογιακός διαχωρισμός τής έμβρυογένεσης δέν επιδέχεται ποιοτικές διαφοροποιήσεις για τήν κατάσταση του εμβρύου και πειραματισμό βάσει μιās τέτοιας διακρίσεως. Η «έξ άκρας συλλήψεως» θέση τής Θεολογίας δέν είναι πλέον μία μόνον θεωρητική άποψη τών πατέρων τής Έκκλησίας ή μία διανοητική κατασκευή φιλοσοφικού και μεταφυσικού τύπου αλλά σήμερα διαθέτει τήν έμπειρική συνηγορία τής σύγχρονης γενετικής και αναπτυξιακής Βιολογίας. Στην έμβρυογένεση υπάρχει αυστηρό γενετικό πρόγραμμα μέ ιεραρχική δομή (γενετικά δίκτυα ή κυκλώματα) και δέν υπάρχουν χρονικά σημεία στά όποια μπορεί νά διακοπεί τό γενετικό πρόγραμμα. Η πρό τών δεκατεσσάρων ημερών χρήση εμβρύων

¹⁸ «Η ανάγκη εξέυρεσης "ανταλλακτικών" για τήν αποκατάσταση τής υγείας δέν σημαίνει ότι μπορεί νά ευτελιστεί ό άνθρωπος, έκλαμβανόμενος ως απλή "σάρκα" και καθιστάμενος "άποθήκη ανταλλακτικών". Ίσως θά μπορούσε νά στραφεί ή έπιστήμη σέ άλλη κατεύθυνση, σέ τεχνητά, δηλαδή, όργανα. Διαβλέπω έκπτωση τής αξίας του ανθρώπου» (π. Γεώργιος Μεταλληνός, *Έλπίδες στή «βιοηθική»* στήν Καθημερινή, Αθήνα, 26 Οκτωβρίου 1997).

¹⁹ Βλ. άρθρο του Μητροπολίτου Περγάμου Ιωάννη (Ζηζιούλα), *Τό πρόσωπο και οι γενετικές παρεμβάσεις* στήν *Ίνδικτο*, τεύχος 14, Αθήνα, Ιούνιος 2001, σ. 63-72 (67,68).

στηρίζεται σέ μορφολογικά κριτήρια και άγνοεί τήν άπόλυτη συνέχεια και συνέπεια του γενετικού προγραμματισμού.²⁰ Νά σημειωθεί ότι ή πεποίθηση για τήν έξ άκρας συλλήψεως άνθρωπογένεση διαμορφώνει άποφασιστικά και τή ζωή τής Έκκλησίας, ή όποία θεσπίζει έορτολογικούς κύκλους μέ άφετηρία τόν έορτασμό τής σύλληψης ιερών προσώπων (τής Παναγίας 9 Δεκεμβρίου, του Ίωάννου του Προδρόμου 23 Σεπτεμβρίου και του Χριστού 25 Μαρτίου).

- *Επιφυλακτική έως και άρνητική* θά είναι και ή στάση μας ως προς τήν ανάπτυξη άρχεγόνων έμβρυϊκών κυττάρων άπό κλωνοποίηση σωματικών κυττάρων για ανάπτυξη ιστών και όργάνων.

Επιφυλακτική γιατί παρ' όλες τής ευεργετικές συνέπειες ή πρόοδος τής έρευνας σ' αυτόν τόν τομέα βελτιώνει τήν εξέλιξη του θέματος «Κλωνοποίηση του άνθρώπινου όργανισμού μέσω ένήλικου σωματικού κυττάρου», στό όποιο και ή έπιστημονική κοινότητα γενικώς αλλά και ή θεολογική μας άποψη τοποθετείται *άρνητικά*. Και όπως έκφράζεται ό Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Περγάμου Ίωάννης (Ζηζιούλας): «Τό πρόβλημα τής κλωνοποίησης έγκειται στό ότι δέν συνιστά παρέμβαση στή διαφορά τών ειδών αλλά άνατροπή στή διαφορότητα και έτερότητα έντός του ίδιου είδους», πράγμα πού συνιστά δημιουργική παρέμβαση ύποκατάστασεως του θελήματος του Θεού.²¹ Συνεπώς, μέ τήν έρευνα του θέματος πού συζητάμε βρισκόμαστε στά πρώτα στάδια τής κλωνοποίησης του άνθρώπου. Πρόκειται, λοιπόν, για μία νέα «Γένεση» για τήν «όγδοη ήμέρα τής δημιουργίας»; Μήπως θά άντιτάξουμε Γένεση και Γενετική;²²

Άρνητική ήταν επ' αυτού και ή άπάντηση τής Ί. Συνόδου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος μέ Δελτίο Τύπου πού εξέδωσε στις 25 Ίανουαρίου 2001 σχετικά μέ τήν άπόφαση τής Βουλής τών Λόρδων στην μεγάλη Βρετανία νά έγκρίνει Νομοσχέδιο πού έπιτρέπει τήν κλωνοποίηση άνθρώπινου έμβρυϊκού ιστού για θεραπευτικούς σκοπούς. Υπενθύμισε τοποθέτησή της άπό τις 17 Αυγούστου του 2000 σέ άπόφαση τής Βρετανικής Κυβερνήσεως νά έπιτρέψει τά πειράματα επί άνθρωπίνων έμβρυϊκών κυττάρων πού προέρχονται άπό κλωνοποίηση τύπου Ντόλυ. Έγραφε τότε :

- Η Έκκλησία μας έκφράζει τήν κατηγορηματική αντίθεσή της στην διεξαγωγή πειραμάτων σέ άνθρώπινα έμβρυϊκά κύτταρα. Αυτό πού έτσι ονομάζεται έξυπνοεί τήν καταστροφή όχι έμβρυϊκών κυττάρων, αλλά άνθρωπίνων έμβρύων.

- Η άποψη ότι τό άνθρώπινο πρόσωπο άρχίζει νά διαμορφώνεται άπό τήν 14η μέρα τής συλλήψεως δίνει μέν άλλοθι στους Βρετανούς έπιστήμονες, αλλά έχοντας σχολαστική προέλευση και όχι έπιστημονική βάση άποτελεί ύποκειμενική πίστη και αυθαίρετη δοξασία. Η Έκκλησία και ή χριστιανική συνείδηση δέχονται τόν άνθρωπο ως πρόσωπο μέ αίώνια και άθάνατη προοπτική άπό τήν στιγμή τής συλλήψεώς του.²³

Τί γίνεται, όμως, όταν πλησιάζουμε ζητήματα πού άπτονται του τέλους τής ζωής, τής λεγόμενης *εύθανασίας* και τών *μεταμοσχεύσεων*;

²⁰ Βλ. Eric Davidson, *Genomic Regulatory Systems*, New York, Academic Press, 2001, τό κεφάλαιο Gene regulatory functions in development, σ. 11-18.

²¹ Ο.π. σ. 68, 67.

²² Σ. Αλαχιώτης, *Η βιοηθική κρίση*, στην Ίνδικτο, τεύχος 14, Αθήνα, Ίούνιος 2001, σ. 35-43 (35).

²³ Βλ. Δελτία Τύπου τής Ί. Συνόδου τής Έκκλησίας τής Ελλάδος τής 25^{ης} Ίανουαρίου 2001 και 17 Αυγούστου 2000. Ανακοινωθέντα και Δελτία Τύπου τής Ιεράς Συνόδου μπορεί να αναζητηθούν στο δικτυακό τόπο : www.ecclesia.gr/greek/holysynod . Ένδιαφέρουσες άπόψεις επ' αυτών αναπτύσσει ό Αρχιμανδρίτης π. Μακάριος Γρινιεζάκης στή διδακτορική του διατριβή, *Κλωνοποίηση. Ηθικοκοινωνικές και Θεολογικές συνιστώσες*, Νέα Σμύρνη, Ακρίτας: Παντοδαπά τής Βιοηθικής τόμος 1, 2005, σ. 218-219. Η διατριβή έγκρίθηκε άπό τήν Ίατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης τό 2003.

4. Εὐθανασία

Ἡ τοποθέτηση τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας ἀπέναντι στό θέμα τῆς εὐθανασίας εἶναι ἀπόρροια τῆς θεώρησης τόσο τῆς ζωῆς, τοῦ θανάτου, τῆς αἰωνιότητος ὅσο καί τῆς σημασίας τοῦ πόνου καί τῶν δοκιμασιῶν στή ζωῆ τῶν ἀνθρώπων. Ἡ κατηγορηματική ἄρνηση τῆς εὐθανασίας ἐκ μέρους τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας προέρχεται ἀπό τήν ἀντίληψη ὅτι αὐτή ἀποτελεῖ μία ἀνθαίρετη ἀνθρώπινη παρέμβαση, ἀφοῦ ἡ ζωῆ μας ἀποτελεῖ ὑπέροτατο δῶρο τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀρχή καί τό τέλος τοῦ ὁποίου βρίσκονται στά χέρια Του καί μόνον (Ἰώβ 12, 10). Ἐπιπλέον ἡ ζωῆ τοῦ καθενός ἀποτελεῖ τόν χῶρο μέσα στόν ὁποῖο βρίσκει τήν ἔκφρασή της ἡ ἐλευθερία του, συναντιέται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ μέ τήν ἐλεύθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου καί ἐπιτελεῖται ἡ σωτηρία του. Κάθε ἀνθρώπινη παρέμβαση στή ροή τῆς ζωῆς ἀνασταλτικά, συνιστᾷ ἄρνηση τοῦ ἔργου τοῦ Θεοῦ ἀλλά καί τῆς σωτηριολογικῆς διάσταση τῆς ζωῆς.

Οἱ βασικές θέσεις²⁴ τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀπέναντι στό θέμα τῆς εὐθανασίας, πού ἐλπίζει νά ληφθοῦν ὑπόψη καί κατά τή σύνταξη τοῦ Συντάγματος τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης τοῦ 21ου αἰώνα, εἶναι:

- Ἡ ἀνθρώπινη ζωῆ εἶναι δῶρο Θεοῦ καί τοῦ Χριστοῦ πού σταυρώθηκε καί ἀναστήθηκε γιά ὅλους.
- Πιστεύει ὅτι ἡ λεγόμενη εὐθανασία ἀντίθετα ἀπό τό ὑποστηριζόμενο περὶ ἀξιοπρεπείας εἶναι παρακμιακό κοινωνικό φαινόμενο, ὡς ἀπαξίωση τοῦ ἀνθρώπου.
- Ὑποστηρίζει τήν ὑπαρξιακή διάσταση τοῦ πόνου, τῆς ἀρρώστιας καί τοῦ ἐπερχομένου θανάτου. Θεωρεῖ πῶς κάθε τί πού συμβαίνει στόν καθένα εἶναι πρὸς τό συμφέρον καί κανεὶς δέν ἔχει τό δικαίωμα νά διορθώσει τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ.
- Στέκεται μέ σεβασμό ἀπέναντι στό θάνατο ἀφοῦ εἶναι ἡ ἀρχή ἑνός νέου τρόπου ὑπάρξεως. Ἡ πίστη στήν αἰώνια ζωῆ ὡς ὑπέρβαση τοῦ θανάτου εἶναι ἡ δική της πρόταση «εὐθανασίας».

5. Μεταμοσχεύσεις

Ὅσον ἀφορᾷ στίς μεταμοσχεύσεις ἔχουμε κείμενο πού προετοίμασε ἡ Εἰδική Συνοδική Ἐπιτροπὴ Βιοηθικῆς τῆς Ἱεραῆς Συνόδου καί ἐνέκρινε ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στίς 7 Ὀκτωβρίου 1999 ἀποτελούμενο ἀπό πενήντα πέντε (55) θέσεις ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τῶν μεταμοσχεύσεων.²⁵ Τό κείμενο αὐτό καίτοι προέρχεται ἀπό μία τοπική Ἐκκλησία, Ἐκκλησία μιᾶς χώρας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως, τήν Ἑλλάδα, ἀπτηχεῖ τό οἰκουμενικό πνεῦμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Με το κείμενο αὐτό ἡ Ἐκκλησία δίνει τό περίγραμμα τοῦ ἥθους καί τοῦ φρονήματός της ἀφ' ἑνός καί ἐκθέτει τίς συγκεκριμένες τοποθετήσεις της καί τήν κριτική της ἐπὶ τῆς πρακτικῆς καί τοῦ πρόσφατου νόμου περὶ τῶν μεταμοσχεύσεων ἀφ' ἑτέρου.²⁶

Αὐτό τό κάνει σέ δέκα κεφάλαια-παραγράφους, ἐκθέτοντας βασικές [α] καί εἰδικές [β] ἀρχές, ἀναπτύσσοντας τό ρόλο τῆς ἰατρικῆς [γ], τή δυνατότητα προσφορᾶς ὀργάνων [δ],

²⁴ Οἱ θέσεις αὐτές διατυπώθηκαν ἐπίσημα μέ Δελτίο Τύπου τῆς Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Βιοηθικῆς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος στίς 14 Δεκεμβρίου 2000 καί μέ Δελτίο Τύπου τῆς Ἱ. Συνόδου στίς 6. Νοεμβρίου 2002 στήν Ἐκκλησία, τεῦχος Δεκεμβρίου 2002, σ. 905. Βλ. καί Α. Μ. Stavropoulos, *L' Orthodoxie στό Regard éthique : L'euthanasie*, Volume I- Aspects éthiques et humains, Strasbourg, Conseil de l'Europe, 2003, σ. 157-159.

²⁵ Ἐκκλησία καί Μεταμοσχεύσεις, Ἀθῆναι, Κλάδος Ἐκδόσεων Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς Ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος: «Ποιμαντική Βιβλιοθήκη», ἀρ. 4, 2001, σ. 21-38. Βλ. καί Α. Μ. Stavropoulos, *L' orthodoxie*, στοῦ Sir Peter Morris, *Regard éthique : Les transplantations*, Strasbourg, Conseil de l' Europe, 2003 σ. 197-202

²⁶ Κατά τήν ἀποψη τοῦ Προέδρου τῆς Ἀρχιμανδρίτου Νικολάου Χατζηνικολάου (νῦν Μητροπολίτου Μεσογαίας καί Λαυρεωτικῆς) στό Ἐκκλησία καί Μεταμοσχεύσεις ὁ.π. σ. 20. Ὁ σχετικός νόμος εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθ. 2737/27 Αὐγούστου 1999, ΦΕΚ 174, τεῦχος πρῶτο, σ. 3669-3679.

μιλώντας για τόν ἐγκεφαλικό θάνατο [ε], κάνοντας λόγο για συνειδητή και εικάζόμενη [στ] αλλά και συγγενική συναίνεση [ζ]. Καθιστᾶ σαφείς τις ἐπιφυλάξεις τῆς Ἐκκλησίας [η]. Ἀσκει κριτική στό νέο νόμο περί μεταμοσχεύσεων [θ]. Ἀναφέρεται στίς ποιμαντικές δυνατότητες τῆς Ἐκκλησίας [ι] και προτείνει τήν πρακτική πού θά ἦταν σκόπιμο νά ἀκολουθήσει ἡ Ἐκκλησία [ια].

Ἐπειδή, ὅμως, μέσα στούς ἐκκλησιαστικούς και θεολογικούς κύκλους μπορεῖ ἀπό τις διάφορες ἀπόψεις πού προωθοῦνται νά ἔχει προκληθεῖ κάποια σύγχυση μεταξύ τῶν πιστῶν ἡ Ἐκκλησία κρίνει σκόπιμο μέ σαφήνεια ἀλλά σέ χαμηλούς τόνους νά διακηρύξει ὅτι θά ἤμποροῦσε, μέσα εἰς τά πλαίσια τῶν προαναφερθεισῶν θεολογικῶν ἀρχῶν, νά δεχθεῖ τήν ἰδέα τῶν μεταμοσχεύσεων και μέσα ἀπό αὐτές θά τῆς ἦταν δυνατόν νά ἀσκήσει τήν ποιμαντική και νά διοχετεύσει τό πνεῦμα και τό ἦθος της. Μετά ἀπό μιὰ τέτοια διακήρυξη πρέπει νά ἀκολουθήσει ἡ ἐμβάθυνση τῶν θεολογικῶν ἀρχῶν πού τήν ἐμπνέουν μέ παντός εἶδους ἐκπαιδευτικές διαδικασίες στούς λειτουργούς της και τούς πιστούς. Βοηθητική πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση θά ἦταν ἡ ἔκδοση και κυκλοφορία ἐνημερωτικῶν φυλλαδίων καθώς και ἡ διοργάνωση ἀνοικτῆς ἡμερίδας ἀπευθυνόμενης πρὸς τήν ἑλληνική κοινωνία. Τελευταία ἐνέργεια θά ἦταν ἡ ἔκδοση συνοδικῆς ἐγκυκλίου.

Παρ' ὅλο ὅτι μέχρι σήμερα δέν ἐκδόθηκε σχετική ἐγκύκλιος, ἐν τούτοις ἐπιδιώχθηκε συζήτηση μέ παρουσίαση τῶν θέσεων σέ ἡμερίδα πού ὀργάνωσε ἡ Ἐκκλησία τόν Φεβρουάριο τοῦ 2002.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ὑπῆρξαν και ἄλλες ἀπόψεις ἀλλά και ἐνστάσεις σ' αὐτά πού ἐλέχθησαν στή συγκεκριμένη Ἡμερίδα ἀλλά και γενικότερα.²⁷ Σέ τέτοιου τύπου ἐνστάσεις και ἀμφισβητήσεις και σχετικά ἐπί μέρους ἐρωτήματα ὡς πρὸς τό θέμα τῶν μεταμοσχεύσεων ἀπαντᾷ ὁ Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς Μητροπολίτης Μεσογαίας και Λαυρεωτικῆς Νικόλαος (Χατζηνικολάου) στή δημοσιευθεῖσα διδακτορική διατριβή του.²⁸ Εἶναι χαρακτηριστική ἡ διατύπωση τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Περγάμου Ἰωάννου (Ζηζιούλα) ὅτι «ἀπέναντι στίς μεταμοσχεύσεις ἡ ἐκκλησία δέν πρέπει νά τηρήσει στάση οὔτε προτρεπτική οὔτε ἀποτρεπτική ἀλλά ἐπιτρεπτική».²⁹

V. Προοπτικές

Νομίζω ὅτι ὁ προσεκτικός ἀναγνώστης τῶν ἀπόψεων πού προηγήθηκαν μπορεῖ νά ἀποκομίσει μιὰ σφαιρική εἰκόνα γιά τις θέσεις τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τά συναφῆ μέ τή Βιοηθική και τήν Ἰατρική πράξη θέματα ἔτσι ὅπως προκύπτουν ἀπό τήν πρόοδο τῆς ἔρευνας στή Βιοτεχνολογία και τή Γενετική. Αὐτό δέ σημαίνει ὅτι δέν ὑπάρχουν σήμερα μέσα στήν Ὁρθοδοξία διαφορετικές γνῶμες πού ἀποκλίνουν σημαντικά μεταξύ τούς ὡς πρὸς τό τί εἶναι πραγματικά σύμφωνο μέ τό «πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας». Ὁ διάλογος ὅμως ἔχει μεγάλη σημασία γιά νά καταλήξουμε σέ ὀρθές λύσεις ἀκόμα και ἂν αὐτό σημαίνει νά συμφωνήσουμε στό ὅτι διαφωνοῦμε σέ ὀρισμένα βασικά θέματα.³⁰

Ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νά μὴν πῆρε ἀπαντήσεις ὡς πρὸς ὅλες τις πλευρές πού εἶναι ἐκκρεμεῖς και θά ἠθελε νά ἔχει ἀσφαλεῖς και τελικές ἀπαντήσεις. Τό βασικό ἐρώτημα παραμένει πάντως, ἂν πράγματι ἐμεῖς, ἀκόμη και οἱ Ἐκκλησίες μας μποροῦν νά δώσουν τελεσίδικες ἀπαντήσεις. Ἡ ἡ οὐσιαστική μας στάση συνίσταται πέραν τῶν δικῶν μας ἀναζητήσεων και ἐρευνῶν «στό νά ἀναφέρουμε στό Θεό τά προβλήματα και τά διλήμματα

²⁷ Βλ. Πρεσβυτέρου Στεφάνου Στεφόπουλου, *Ἐκκλησία και Μεταμοσχεύσεις* στήν Θεοδρομία, τεῦχος 1 και 2, Θεσσαλονίκη, Ἰανουάριος-Μάρτιος 2003, σ. 72-102, Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 2003, σ. 184-214.

²⁸ Νικολάου Μητροπολίτου Μεσογαίας και Λαυρεωτικῆς ὁ.π. σ. 221-270.

²⁹ ὁ.π. σ. 229 και στόν Πρόλογο σ. 8.

³⁰ Βλ. π. Ἰωάννης Μπρέκ ὁ.π. σ. 19 (στό ἀγγλικό κείμενο σ. 258).

τῆς βιοηθικῆς, μαζί μέ τὰ πρόσωπα πού ἡ ζωὴ τους ἀγγίχτηκε ἀπό αὐτά; Ἡ πιό βασική μας εὐθύνη, σήμερα καί στό προσεχές μέλλον, εἶναι νά ἀποθέσουμε στά χέρια τοῦ Δημιουργοῦ τῆς ζωῆς τό πλῆθος τῶν δύσκολων προβλημάτων πού ἀφοροῦν στή ζωὴ καί τό θάνατο, μέ τήν ἐλπίδα καί τήν εὐχή κάθε ἀπόφαση πού παίρνουμε σ' ἓνα ἠθικό πρόβλημα νά ὑπηρετεῖ τό σχέδιό Του καί νά ἀποβλέπει στήν τιμὴ καί τὴ δόξα Του».³¹

Σέ κάθε περίπτωση «εἶναι καλό τό κάθε πρόβλημα στή ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου νά λύνεται μέ τέτοιο τρόπο ὥστε νά μὴ διαταράσσεται ἡ σχέση τοῦ ἴδιου μέ τόν ἑαυτό του, τό συνάνθρωπο καί τό Θεό», ὅπως ὑποστήριξε μεταπτυχιακὴ φοιτήτριά μας σέ ἐργασία της περὶ βιοηθικῆς.³²

³¹ Ὁ.π. σ. 20 (στό ἀγγλικό κείμενο σ. 258).

³² Ἀσημένιας Κουρτεσάκη, *Ἡ Βιοτεχνολογία καί ἡ Βιοηθικὴ σέ σχέση μέ τὰ θέματα εὐγονικῆς καί τόν ἄνθρωπο. Μία θεώρηση ὑπὸ τό πρίσμα τῶν συγχρόνων Γερόντων*, Ἀθήνα 2005, σ. 41 (ἀνέκδοτη ἐρευνητικὴ φροντιστηριακὴ ἐργασία 44 σ.)